

Κωνσταντίνος Σ. Γρηγοριάδης
(29.11.1929-6.4.2018)

Δημητρίου Δ. Τριανταφυλλόπουλου*

*Μνήμη
ἀδελφοῦ καὶ διδασκάλου*

Ἀνήμερα τῆς Μεγάλῃ Παρασκευῇ τοῦ 2018, γύρω στὴν ὥρα τῆς Ἀποκαθλώσεως, πέρασε στὴν ἄλλῃ ζωὴ μετὰ ἀπὸ πολύχρονη δοκιμασία τῆς ὑγείας του ὁ θεολόγος Κωνσταντίνος Σ. Γρηγοριάδης, συνταξιούχος Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Πατρῶν.

Γεννήθηκε ἀπὸ γονεῖς Κωνσταντινουπολίτες πρόσφυγες, τὸν Σοφοκλῆ καὶ τὴ Χρυσάνθη, στὴν Ἀθήνα στὶς 29 Νοεμβρίου 1929, δεῦτερο παιδί ἀπὸ τέσσερα. Τὶς ἐγκύκλιες σπουδὲς περάτωσε τὸ 1947 στὴν Πάτρα (Ἀ΄ Γυμνάσιο Ἀρρένων), ὅπου εἶχε μετακομίσει ἡ οἰκογένεια.

Παρὰ τὴν κλίση του πρὸς τὶς θετικὲς ἐπιστῆμες, εἰσήλθε τρίτος στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἀποφοίτησε τὸ 1951 μὲ βαθμὸ: «Λίαν καλῶς». Κατόπιν ὑπηρέτησε ὡς Ἐφεδρος Ἀνθυπολοχαγὸς Πεζικοῦ καὶ ἀπολύθηκε τὸ 1954.

Τὸ ἴδιο ἔτος διορίσθηκε ὡς Θεολόγος στὴ Μέση Ἐκπαίδευση (Αἰτωλικό, Βέροια) καὶ τὸ 1957 ἐκλήθη γιὰ μετεκπαίδευση στὸ Διδασκασκαλεῖο Μέσης Ἐκπαιδεύσεως καὶ ἔλαβε μεταπτυχιακὸ τίτλο Παιδαγωγικῶν, πρωτεύσας μεταξὺ ὄλων τῶν εἰδικότητων.

Παράλληλα τὸ 1957 ἔλαβε ὑποτροφία ἀπὸ τὸ Katholisches Auslandssekretariat τῆς Βόννης γιὰ μιὰ διετία στὸ Würzburg τῆς Γερμανίας, μετὰ ἀπὸ τὸ ὁποῖο συνέχισε ἐπὶ μιὰ τριετία στὸ Münster, προετοιμάζοντας τὴ διατριβὴ του γιὰ τὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Ε.Κ.Π.Α. (λόγω τῆς ἐτερόδοξης

* Ὁ Δημήτριος Δ. Τριανταφυλλόπουλος εἶναι τ. Καθηγητῆς Βυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Κύπρου.

κατεύθυνσης τών Θεολογικῶν Σχολῶν στὴ Γερμανία), μὲ εἰδίκευση στὴ Συστηματικὴ Θεολογία (Ἀνθρωπολογία-Ἠθική), τὴ Φιλοσοφία καὶ τὰ Παιδαγωγικά.

Ἐπανῆλθε στὴν Ἑλλάδα τὸ 1962 καὶ τοποθετήθηκε στὸ Ἑσπερινὸ Γυμνάσιο Πειραιῶς ἀπὸ τὸ 1963-1971 ὑπηρέτησε στὴν Πρότυπο Βαρβάκειο Σχολή. Τὸ 1965 ἐξεδόθησαν ἀπὸ τὸν Ο.Ε.Δ.Β. τὰ πρῶτα σχολικά του βοηθήματα σὲ συνεργασία μὲ τὸν Χρῆστο Γκότση γιὰ τὴν Α΄ καὶ Β΄ Γυμνασίου (βλ. Ἔργογραφία), τὰ ὁποῖα θεωρήθηκαν πρωτοπόρα γιὰ τὴν ὑπαρξιακὴ καὶ βιωματικὴ τους προσφορά. Τὸ 1963 ἐνυμφεύθη τὴν Εὐαγγελία Διονυσίου Τριανταφυλλοπούλου, κόρη φιλόλογου ἀπὸ τὴ Χαλκίδα. Ἀπέκτησαν τέσσερα τέκνα καὶ ἑπτὰ ἐγγόνια.

Τὸ 1971 προήχθη σὲ Γυμνασιάρχῃ καὶ μετετέθη στὰ Καλάβρυτα (1971-1974) ὑπὸ τὴ δυσμένεια τοῦ δικτατορικοῦ καθεστώτος λόγω τῶν δύο σχολικῶν βοηθημάτων του, ποὺ πολτοποιήθηκαν μαζί μὲ ἄλλα σχολικά βιβλία τῶν πρὸ δικτατορίας κυβερνήσεων. Τὸ ἴδιο ἔτος (1971) ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ Διδάκτορος ἀπὸ τὴν *alma mater* του Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Ε.Κ.Π.Α. μὲ βαθμὸ: «Λίαν καλῶς». Τὸ θέμα τῆς διατριβῆς, σχετικὸ μὲ τὴ Χριστιανικὴ Παιδαγωγικὴ (βλ. Ἔργογραφία), προκάλεσε σοβαρὴ ἀμφιγνῶμια στὸ σῶμα τῶν ἐκλεκτῶν μὲ τὴν κριτικὴ ποὺ ἀσχοῦσε στὰ ἔως τότε ἰσχύοντα στὸ πεδίο αὐτό.

Μὲ τὴ μεταπολίτευση τοποθετήθηκε στὴν Πρότυπη Σχολὴ Ἀναβρύτων ὡς Διευθυντῆς Σπουδῶν-Γυμνασιάρχῃς καὶ ἀπὸ τὸ 1976 ὡς Γενικὸς Διευθυντῆς-Γενικὸς Ἐπιθεωρητῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως. Τὸ 1982 μετετέθη ὡς Γενικὸς Ἐπιθεωρητῆς στὴν Α΄ Ἐκπαιδευτικὴ Περιφέρεια Ἀνατολικῆς Ἀττικῆς καὶ ἀπεχώρησε τὸ 1986 μὲ τὴν κατάργηση τῶν θέσεων Γενικῶν Ἐπιθεωρητῶν.

Τὸ 1992 ἐξελέγη Ἐπίκουρος Καθηγητῆς στὸ Παιδαγωγικὸ Τμῆμα τοῦ Πανεπιστημίου Πατρῶν· τὸ 1996 προήχθη σὲ Ἀναπληρωτὴ Καθηγητῆ καὶ συνταξιοδοτήθηκε τὸ ἴδιο ἔτος.

Κατὰ τὰ σαράντα δύο χρόνια τοῦ ἐνεργοῦ διδακτικοῦ του ἔργου ἀλλὰ καὶ ἀρκετὸ διάστημα μετὰ ἀπὸ τὴ συνταξιοδότησή του ἀπὸ τὸ Δημόσιο, προσέφερε ἀδιαλείπτως διδακτικό-κατηχητικὸ ἔργο καὶ κοινωνικὴ διδασκαλία σὲ πολλοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἢ ἰδιωτικοὺς φορεῖς (Ἐκκλησιαστικὲς Ἀκαδημίαι, ραδιοφωνικοὺς σταθμοὺς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, εὐαγγῆ ἰδρύματα κ.λπ.). Πολλοὶ ἱερωμένοι ὄλων τῶν

βαθμῶν διετέλεσαν μαθητές του. Ἐπίσης μὲ τὴν παρουσία του σὲ ἐπιστημονικὰ συνέδρια (Γερμανία, Ἑλλάδα) συνέβαλε σημαντικὰ στὴ λεγόμενη «Θεολογία τοῦ '60», στὴν ὁποία ἀναμφίβολα ἀνήκει, ὅπως δείχνει καὶ ἡ στενὴ του σχέση μὲ διακεκριμένους θεολόγους τῆς γενιᾶς του [Ἀρχιεπίσκοπο Τιράνων, Δυρραχίου καὶ πάσης Ἀλβανίας κ. Ἀναστάσιο (Γιαννουλάτο), Καθηγ. Ἡλία Βουλγαράκη, Καθηγ. Χρῆστο Γιανναρά, Ἰάκωβο Μάινα, Παναγιώτη Νέλλα κ.ἄ.] καὶ ἡ συνεργασία του σὲ συναφῆ ἔντυπα (βλ. Ἔργογραφία).

Ἀκύμαντη δὲν ὑπῆρξε ἡ ζωὴ του, ὅπως ἄλλωστε εἶναι κανόνας μὲ ἀνθρώπους τῆς γενιᾶς του. Πέρα ἀπὸ ἄλλες ἀντιξοότητες, ἰσχυρὴ δοκιμασία ὑπῆρξε ἡ ἀντίδραση χριστιανικῶν κύκλων γιὰ τὰ προδικτατορικὰ σχολικὰ ἐγχειρίδια τῶν Θρησκευτικῶν, πού εἶχε συγγράψει μὲ τὸν συνάδελφό του Χρῆστο Γκότση (βλ. Ἔργογραφία), μὲ συνέπεια τὴν καταστροφὴ τους κατὰ τὴ δικτατορία· ἡ ἐπανέκδοσή τους μετὰ ἀπὸ τὴ Μεταπολίτευση καὶ οἱ πολλαπλὲς ἀνατυπώσεις τους δικαίωσαν τοὺς συγγραφεῖς καὶ ἀπάλυναν τὸ τραῦμα.

Ἡ θητεία του κατὰ τὰ πρώιμα χρόνια στὴν ἀδελφότητα «Ζωή», ἡ μετεκπαίδευσή του ἀργότερα στὴν (τότε) Δυτικὴ Γερμανία σὲ ἐποχὴ πού μεσουρανοῦσαν τὰ ὑπαρξιακὰ ρεύματα στὸ πνευματικὸ πεδίο, ἡ πρόσδεσή του μὲ τὴ «Θεολογία τοῦ '60» στὴν Ἑλλάδα, τὰ κατὰ καιροὺς ἀναγεννητικὰ ρεύματα στὴν Ἐκπαίδευση, ἡ παιδιόθεν λαμπρὴ ὑπηρεσία του στὴν ψαλτικὴ –ὅπως καὶ τοῦ Μαθηματικοῦ ἀδελφοῦ του Νικολάου–, ἡ συχνὴ τέλος ἐπαφή του μὲ προσωπικότητες τοῦ Ἁγίου Ὁρους, οἱ συναντήσεις του μὲ τὸν Ὅσιο Παῖσιο καὶ κυρίως ἡ στενὴ, πολυχρόνια σχέση του μὲ τὸν Ὅσιο Πορφύριο βοηθοῦν νὰ ἀντιληφθεῖ κάποιος καλύτερα τοὺς σταθεροὺς ἄξονες τῆς θεολογικῆς καὶ παιδαγωγικῆς του σκέψης καὶ τῆς πλούσιας δράσης του. Τὰ τελευταῖα χρόνια τὸν ἀπασχόλησε ἔντονα τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ καὶ τῆς κολάσεως μὲ ἐπίκεντρο τὴ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ· δὲν πρόλαβε ὅμως νὰ ἀποπερατώσει ἐκτενὲς σχετικὸ δοκίμιό του, τὸ ὁποῖο δυστυχῶς δὲν εὑρέθη στὰ κατάλοιπά του.

Στις 12 Ἀπριλίου 2018 ἐτελέσθη ἡ κηδεῖα του στὸν Ἱ. Ναὸ Ἁγ. Παρασκευῆς Νέας Πεντέλης, χοροστατούντων τῶν Μητροπολιτῶν Σισανίου καὶ Σιατίστης ἀειμνήστου κ. Παύλου, Μάνης κ. Χρυσοστόμου καὶ

Θερμοπυλῶν/Καθηγουμένου Ἰ. Μονῆς Πεντέλης κ. Ἰωάννου καὶ ἐτάφη στὸ Κοιμητήριο Μελισσίων. Στὸ τεσσαρακονθήμερο μνημόσυνό του στὸν ἴδιο ναό (στὶς 13 Μαΐου 2018) χοροστάτησε ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμος, παλαιὸ κατηχητόπουλό του στὴ Χαλκίδα.

Ὁ Θεὸς ἄς τὸν ἀναπαύει ἐν χώρᾳ ζώντων!

Ἔργογραφία

Ἡ ἐργογραφία ἀντικατοπτρίζει ἐν μέρει μόνο τὴ συγγραφικὴ παραγωγή τοῦ Κωνσταντίνου Σ. Γρηγοριάδου, ἀφοῦ μέγα μέρος τῶν γραπτῶν του, κυρίως ὁμιλιῶν, παραμένει ἀνέκδοτο ἢ μαγνητοφωνημένο. Ἀπὸ τίς δημοσιευμένες ἐπελέγησαν κυρίως ὅσες ὁ ἴδιος ἀναφέρει σὲ ἐργοβιογραφικὸ του ὑπόμνημα. Μὲ ἀστερίσκο (*) σημειώνονται οἱ αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις· γιὰ τὰ μελετήματα μὲ σταυρό (†) δὲν κατορθώθηκε πλήρης διασταύρωση τῶν βιβλιογραφικῶν δεδομένων. Εἰδικὰ γιὰ τὰ διδακτικὰ ἐγχειρίδια, κατεγράφησαν κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ ἀρχικὲς ἐκδόσεις.

1961

1. «Begriff und Wirklichkeit des Nomos bei den Griechen», *Πλάτων* 13 (1961), σσ. 205-226.

1962

2. «Θεολόγου καθηγητοῦ προβληματολογία», *Δελτίον Πανελληνίου Ἐνώσεως Θεολόγων*, τεύχ. 23 (1962), σσ. 7-9.
3. «Ἡ παιδεύουσα Χάρις», *Δελτίον Πανελληνίου Ἐνώσεως Θεολόγων*, τεύχ. 25 (1962), σσ. 4-6.

1964

4. «Γενικὴ εἰσαγωγή στὸ μάθημα τῶν Ὄρησκευτικῶν», *Δελτίον Πανελληνίου Ἐνώσεως Θεολόγων*, τεύχ. 33/34 (1964), σσ. 9-14.

1965

5. *[Σὲ συνεργασία μὲ Χρ. Γκότση] *Ἡ ὑπόσχεση καὶ ἡ ἐκπλήρωση τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ (Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη)*, διδακτικὸ ἐγχειρίδιο Α΄ Γυμνασίου, Ο.Ε.Δ.Β., Ἀθήνα 1965, σελ. 288.

6. *[Σὲ συνεργασία μὲ Χρ. Γκότση], *Ἡ καινούργια διδασχὴ καὶ ἡ κιβωτός (Ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ - Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία)*, διδασκτικὸ ἐγχειρίδιο Β΄ Γυμνασίου, Ο.Ε.Δ.Β., Ἀθήνα 1965, σελ. 270.
7. «Ὁφειλή - ἐνοχή - ἁμαρτία», *Δελτίον Πανελληνίου Ἐνώσεως Θεολόγων*, τεῦχ. 39/40 (1965), σσ. 6-8· τεῦχ. 41 (1965), σ. 29.

1966

8. *[Σὲ συνεργασία μὲ Χρ. Γκότση], *Ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια καὶ ἡ λατρεία*, διδασκτικὸ ἐγχειρίδιο Γ΄ Γυμνασίου, ἐκδ. Ἑστία, Ἀθήνα 1966, σελ. 231.
9. †«Ὁ ἄνθρωπος ὡς πρόσωπον», *Ἀχαιός*, τεῦχ. 3 (Πάτρα 1966).
10. †«Τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς στὴ ζωὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας», περιοδ. *Περιηγητικὴ* (Ἀθήνα, 1966).

1967

11. **Ἐρμηνεία ἐκλεκτῶν περικοπῶν Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης*, διδασκτικὸ ἐγχειρίδιο, ἐκδ. Ἑστία, Ἀθήναι 1967, σελ. 192.

1970

12. «Ἡ ὀρθόδοξος θεολογικὴ θεμελίωση τοῦ φαινομένου τῆς Ἀγωγῆς», *Δελτίον Ο.Λ.Μ.Ε. (Ὁμοσπονδίας Λειτουργῶν Μέσης Ἐκπαιδευσεως)*, τεῦχ. 341 (1970), σσ. 16-19.
13. «Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί», *Δελτίον Ο.Λ.Μ.Ε.*, τεῦχ. 345 (1970), σσ. 22-25.

1971

14. **Αἱ θεολογικαὶ προϋποθέσεις τῆς διδασκτικῆς τῶν Θρησκευτικῶν* (διατριβὴ ἐπὶ διδασκτορία, Θεολογικὴ Σχολὴ Ε.Κ.Π.Α.), Ἀθήναι 1971, σελ. 181, πολυγραφημένη.
15. «Ἡ ὀρθόδοξη ἐκκλησιαστικὴ μαρτυρία γιὰ τὴν Ἀγωγή», ἐν: *Μαρτυρία τῆς Ὀρθοδοξίας*, ἐκδ. Ἑστία, Ἀθήναι 1971, σσ. 107-152.

1972

16. **Κατήχηση μετ' ἀσκήσεων*, Γενικὴ Διεύθυνσις Ἐκκλησιαστικῆς Παιδείας, Ἀθήναι 1972, σελ. 280 [πολυγραφημένο].

1974

17. «Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησιολογικὴ θεώρησις τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος», *Κοινωνία*, 17, 2 (1974), σσ. 131-140.
18. «Περὶ τῆς μεθόδου καὶ πορείας διδασκαλίας εἰς τὸ θρησκευτικὸ μάθημα», *Κοινωνία*, 17, 4 (1974), σσ. 256-278.

1975

19. **Η θεολογική και ανθρωπολογική θεώρησης τῆς Ἀγωγῆς. Συμβολή εἰς τὴν θρησκευτικὴν Παιδαγωγικὴν*, Ἀθήναι 1975, σελ. 140.
20. **Η διδασκαλία τοῦ Κυρίου, διδακτικὸ ἐγχειρίδιο Β΄ Γυμνασίου, Ο.Ε.Δ.Β., Ἀθήνα 1975, σελ. 154.*
21. **Η χριστιανικὴ λατρεία, διδακτικὸ ἐγχειρίδιο Γ΄ Γυμνασίου, Ο.Ε.Δ.Β., Ἀθήνα 1975, σελ. 167.*
22. **Η χριστιανικὴ ἠθική, διδακτικὸ ἐγχειρίδιο Γ΄ Λυκείου, Ο.Ε.Δ.Β., Ἀθήνα 1975, σελ. 154.*

1979

23. **Εὐαγγελικὲς περιχοπέες, διδακτικὸ ἐγχειρίδιο γιὰ τὴ Στ΄ Δημοτικοῦ, Ο.Ε.Δ.Β., Ἀθήνα 1979, σελ. 205.*

1980

24. «Τὸ οὐσιαστικὸ περιεχόμενον τῆς Ἀγωγῆς», ἐν: Α. Kallis (ἐκδ.), *Philoxenia. Festschrift für B. Kötting*, Münster 1980, σσ. 121-141.
25. †«*Η ἑλληνορθόδοξη μαρτυρία γιὰ τὴν ἀγωγή τῶν νέων μας*», *Λόγος καὶ Πράξις* 2 (1980).

1981

26. †«*Εἰσαγωγή στὰ διδακτικὰ προβλήματα τῶν Θρησκευτικῶν*», εἰς: Πρότυπος Σχολὴ Ἀναβρύτων (ἐκδ.), *Ἀνάβρυτα*, Ἀθήναι 1981.

1982

27. **Παράδοση καὶ ἀγωγή. Η Ἑλληνορθόδοξη περιουσία στὸν χῶρον τῆς Ἀγωγῆς*, Ἀθήναι 1982, σελ. 215.
28. †«*Τὸ σωτηριολογικὸ περιεχόμενον τοῦ Κανόνα τοῦ Μεγάλου Σαββάτου*», ἐν: «*Ἀκρίτας*» (ἐκδ.), *Σταυρὸς καὶ Ἀνάσταση*, Ἀθήνα 1982.

1983

29. «*Η προσφορὰ τῶν πατερικῶν κειμένων καὶ οἱ διδακτικὲς ἀπαιτήσεις τους*», *Κοινωνία* 26, 4 (1983), σσ. 372-391.
30. «*Η πνευματικὴ διάσταση τοῦ ἀθεΐσμοῦ*», *Σύναξις*, τεῦχ. 7 (1983), σσ. 97-101.

1986

31. «*Η προσωποκρατικὴ θεμελίωση τῆς Ἑλληνορθόδοξου Ἀγωγῆς*», *Πρακτικὰ Συνεδρίου, Σύναξις. Εὐγένιος ὁ Αἰτωλὸς καὶ ἡ ἐποχὴ του (Καρπενήσιον, 12-14 Ὀκτωβρίου 1984)*, Ἀθήναι 1986, σσ. 212-221.
32. «*Η λατρευτικὴ καὶ λειτουργικὴ διάσταση τῆς ἐν Χριστῷ ἀλήθειας*», *Σύναξις*, τεῦχ. 18 (1986), σσ. 105-108.

1990

33. «Ἡ παιδεία καὶ τὸ χρέος μας», Α΄, Πειραιϊκὴ Ἐκκλησία, τευχ. 1 (1990), σ. 39.

1991

- 33α. «Ἡ παιδεία καὶ τὸ χρέος μας», Β΄, Πειραιϊκὴ Ἐκκλησία, τευχ. 5 (1991), σσ. 18-19.
 34. «Ἡ ὑπαρξιακὴ θεώρηση τῆς ἑλληνορθόδοξης παιδείας», Πειραιϊκὴ Ἐκκλησία, τευχ. 11 (1991), σσ. 20-21.
 35. «Ἡ ἀνθρωπολογικὴ καὶ ὑπαρξιακὴ διάσταση τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας», ἐν: *Οἰκοδομὴ καὶ μαρτυρία. Ἐκφρασεις ἀγάπης καὶ τιμῆς εἰς τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Σεροβίων καὶ Κοζάνης Κύριον Διονύσιον*, Β΄, Κοζάνη 1991, σσ. 131-140.

1992

36. «Ἡ διάσωση τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἐν Χριστῷ ἀγωγή», Πειραιϊκὴ Ἐκκλησία, τευχ. 13 (1992), σσ. 26-27.
 37. «Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὁ σύγχρονος ἀνθρώπος», *Ἐκκλησιαστικὸς Κήρυκας Ἱ. Μητροπόλεως Κιτίου* 4 (1992), σσ. 65-76.

1993

38. **Λόγος καὶ ὑπαρξή. Θεολογικὰ καὶ παιδαγωγικὰ σχόλια στὰ Εὐαγγέλια τῆς Κυριακῆς*, Ἀθῆναι 1993, σελ. 288. [Πρβλ. καὶ ἀρ. 57].
 39. **Ἑλληνικὴ θεολογικὴ γραμματεία-Μέρος πρῶτο*, Πανεπιστήμιο Πατρῶν, Πάτρα 1993 (πολυγραφημένο), σελ. 172.

1994

40. **Ἑλληνικὴ θεολογικὴ γραμματεία - Μέρος δεύτερο*, Πανεπιστήμιο Πατρῶν, Πάτρα 1994 (πολυγραφημένο), σελ. 156.
 41. **Ορθόδοξη θεώρηση τῆς Ἀγωγῆς (εἰσαγωγικὸ σχεδιάσμα)*, Ἀθῆναι 1994, σελ. 196.
 42. «Οἱ ἑορτὲς τοῦ Δωδεκαημέρου τῶν Χριστουγέννων στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Ἀνθρωπολογικὴ καὶ παιδαγωγικὴ πρόσβαση», *Ἐκκλησιαστικὸς Κήρυκας Ἱ. Μητροπόλεως Κιτίου* 6 (1994), σσ. 53-81.

1995

43. «Ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος ὡς ἐκκλησιαστικὸς πατέρας καὶ διδάσκαλος (*doctus eucharisticus*)», *Γρηγόριος Παλαμαῆς*, 78 (1995), σσ. 353-368.
 44. «Βασικὰ γνωρίσματα πατερικῆς ἀνθρωπολογίας στὸν Δ΄ αἰ. μ.Χ.», *Γρηγόριος Παλαμαῆς*, 78 (1995), σσ. 543-551.
 45. «Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὡς τὸ ἀρχέτυπο τοῦ ἀνθρώπου», *Κοινωνία* 38, 3 (1995), σσ. 250-257.

46. «Ἡ συμβολὴ τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου, τῆς γλώσσης καὶ τῆς εἰκόνας στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου», *Ἐκκλησιαστικὸς Κήρυκας Ἰ. Μητροπόλεως Κιτίου* 7 (1995), σσ. 9-28.

1996

47. **Ἡ ἐσχατολογικὴ διάσταση στὴ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου*, Ἀθήναι 1996, σελ. 179.
48. «Ἡ συμβολὴ τῆς ὑλικῆς δημιουργίας στὴν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ διαμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου», ἐν: Πανεπιστήμιο Πατρῶν, *Πανεπιστημιακὸ Βῆμα. Ἐξι ὁμιλίαι*, Πάτρα 1996, σσ. 70-88.
49. «Ἡ προσωπικὴ καὶ ὑπαρξιακὴ διάσταση τῆς “Παιδείας καὶ νοουθεσίας Κυρίου” στὸν Ἰωάννη Χρυσόστομο», ἐν: Ἀρμός (ἐκδ.), *Ἀγωγή ἐλευθερίας. Ἡ πρόταση τῆς ὀρθόδοξης Ἀγωγῆς στὸ σύγχρονο κόσμο*, Α', Ἀθήνα 1996, σσ. 31-61.
50. «Προϋποθέσεις προσεγγίσεως καὶ πληρώσεως τῶν ὑπαρξιακῶν αἰτημάτων στὴν ὀρθόδοξη Ἀγωγή», *Κοινωνία* 39, 3 (1996), σσ. 237-242· 39, 4 (1996), σσ. 336-344.
51. «Ὁ ὑπαρξιακὸς χαρακτήρας τῆς ἀλλοτριώσεως τοῦ ἀνθρώπου (Πτώση - Ἀμαρτία) στὸν Ἰωάννη Χρυσόστομο», *Σύναξη*, τεύχ. 59 (1996), σσ. 35-43.

1998

52. «Ἡ ἀνθρωπολογικὴ διάσταση τῆς Ἀγωγῆς στοὺς Πατέρες τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας», *Θεολογία* 69, 4 (1998), σσ. 708-722.
53. «Ἡ συμβολὴ τοῦ μέλλοντος χρόνου στὴ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου. (Ἐσχατολογικὴ θεώρηση τῆς ὑπάρξεως)», ἐν: *Ἐπισκοπὴ Κιτίου. Τόμος τιμητικὸς γιὰ τὰ εἴκοσι πέντε χρόνια ἀρχιερατικῆς διακονίας τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Κιτίου κ.κ. Χρυσόστομου*, Λάρνακα 1998, 537-556.

1999

54. «Ἡ συμβολὴ τῆς Παιδαγωγικῆς στὴν ἀναπτυξιακὴ πορεία τοῦ ἀνθρώπου», ἐν: Ἀρμός (ἐκδ.), *Παιδαγωγία ζωῆς*, Ἀθήνα 1999, σελ. 13-38.

2000

55. **Παραδόσεις ὀρθοδόξου Κατηχητικῆς (Ἑπαρξιακὴ προσέγγιση στὴν ἐν Χριστῷ μόρφωση)*. Γιὰ τοὺς Σπουδαστὲς τῶν Ἀνωτέρων Ἐκκλησιαστικῶν Σχολῶν, Ἀθήναι 2000, σελ. 253 [πολυγραφημένο].
56. **Παραδόσεις Γενικῆς Παιδαγωγικῆς*. Γιὰ τοὺς Σπουδαστὲς τῶν Ἀνωτέρων Ἐκκλησιαστικῶν Σχολῶν, Ἀθήναι 2000, σελ. 181 [πολυγραφημένο].

2001

57. **Λόγος και ύπαρξη*, τόμοι Α'-Ε', Ί. Μονή Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, Μήλεσι Ἀττικῆς 2001-2003, σελ. 302, 408, 272, 408, 384 ἀντίστοιχα [Σχόλια στὰ Εὐαγγέλια καὶ τοὺς Ἀποστόλους Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἑορτῶν καὶ ἑορτῶν Ἀγίων. Πρβλ. καὶ ἀρ. 38].

2002

58. «Ἡ ὑπαρξιακὴ διάσταση τῆς ἐλληνορθοδόξου παιδείας», *Ὁρθοδοξία καὶ Παιδεία*, τεῦχ. 1 (2002), σσ. 75-93.
59. **Σχεδιάγραμμα ὀρθοδόξου κατηχήσεως*, Ἀθήνα 2002, σελ. 392.

2004

60. «Ὁ ἀνακεφαλαιωτικὸς καὶ “παγγενῆς” χαρακτήρας τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας», ἐν: *Κωνσταντῖνος Δωρ. Μουρατίδης, πρόμαχος Ὁρθοδοξίας (Τιμητικὸ ἀφιέρωμα)*, Ἀθήνα 2004, σσ. 601-613.

2005

61. **Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλῃ Ἑβδομάς*, Πανελλήνια Ἑνωσιὴ Γονέων, Ἀθήναι 2005, σελ. 719 [μὲ ἐρμηνεία-σχόλια].
62. [Συνέντευξι γιὰ τὸν *Γέροντα Πορφύριον*], ἐν: Κλ. Ἰωαννίδης, *Γέρον Πορφύριος. Μαρτυρίες καὶ ἐμπειρίες*, Ἀθήνα 2005, σσ. 93-101.

2008

63. **Πεντηκοστάριον χαρμόσυνον*, Ἀθήναι 2008, σελ. 906 [μὲ ἐρμηνεία-σχόλια].

Ἀνέκδοτες ἐργασίες

64. **Ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ πορεία τοῦ ἀνθρώπου*, Ἀθήνα 1993, σελ. 177, δακτυλόγραφη [πιθανὸν ἡμιτελής].
65. **Περὶ τοῦ ἐν Χριστῷ ἀνθρωπείου ἥθους*, Ἀθήνα 1998, σελ. 325, δακτυλόγραφη.